

25/2018

Näkökulmia ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja poliittisen päätöksenteon tueksi.

Resilienssi avaimena laaja-alaiseen kokonaisturvallisuuteen: haasteita ja mahdollisuuksia

Ari-Elmeri Hyvönen, YTT, Tutkijatohtori, Tampereen yliopisto
Tapio Juntunen, YTM, Tutkija

Iskusanasta kohti selkeää kokonaiskuvaa

Resilienssistä on tullut viime vuosina turvallisuuspolitiikkaa eri sektoreilla ohjaava muotikäsite. Suomeksi resilienssi viittaa sisun, kimmoisuuden ja sitkoisuuden kaltaisiin ominaisuuksiin. Turvallisuuspolitiikan yhteydessä sillä tarkoitetaan yleisesti yksilön, yhteisön tai yhteiskunnan kykyä selviytyä toimintakykyisenä hankalissa tilanteissa sekä mukautua niiden jälkeeseen tilanteeseen.

Jotta resilienssin käsite palvelisi mielekkäästi politiikkaohjelmien kehitystä, on sen merkitystä syytä tarkentaa. Esitämme, että yhteiskunnan kriisinsietokyky ja valmius mukautua kriisin jälkeiseen tilaan tulisi ymmärtää toisiinsa kytkeytyvien yhteiskunnan tasojen yhteisvaikutuksesta syntyvänä ominaisuutena. Resilienssiin vaikuttavat ominaisuudet vaihtuvat yksilön, yhteisön, valtion ja kansainvälisen kytkeytyneisyyden tasoilla.

Määrittelemme yhteiskunnallisen kokonaisresilienssin käsitteen nivomalla yhteen edellä mainitut neljä yhteiskunnallista tasoa ja niiden väliset yhteydet. Painotamme tarkastelussa yksilön ja yhteisön välistä liittymäpintaa.

Sen lisäksi, että yhteiskunnan resilienssiä tulisi tarkastella vuorovaikutteisesti, tulisi resilienssi ymmärtää myös monivaiheisena prosessina. Kyky sietää kriisin tai häiriötilanteen välittömiä haittavaikutuksia on välttämätön, mutta ei itsessään vielä riittävä resilienssin piirre. Prosessina resilienssi koostuu kriisin akuutin vaikutuksen sietokyvystä, sen jälkeisestä toimintakyvyn ylläpitämisestä sekä sekä lopulta yksilöiden ja yhteisöjen valmiuksista oppia mukautumaan kriisin jälkeeseen uuteen tilanteeseen.

Tärkeää kokonaisresilienssin edistämisen kannalta on erityisesti yleisen poliittisen luottamuksen ja osallisuuden edistäminen. Myös yhteiskunnan turvaverkoilla, sosiaalipalveluilla ja eriosaisuuden vähentämisellä on keskeinen rooli resilienssin kasvattamisen näkökulmasta. Valtion instituutioiden ja kansainvälisen kytkeytymisen tasolla tarkasteltuna puolestaan korostuvat kriittisen infrastruktuurin toimivuus, kansalaisten luottamus yhteiskunnan keskeisiin instituutioihin, huoltovarmuuden monimuotoisuutta palveleva aktiivinen ulkopoliittikka.

RESILIENSSIN LUPAUS

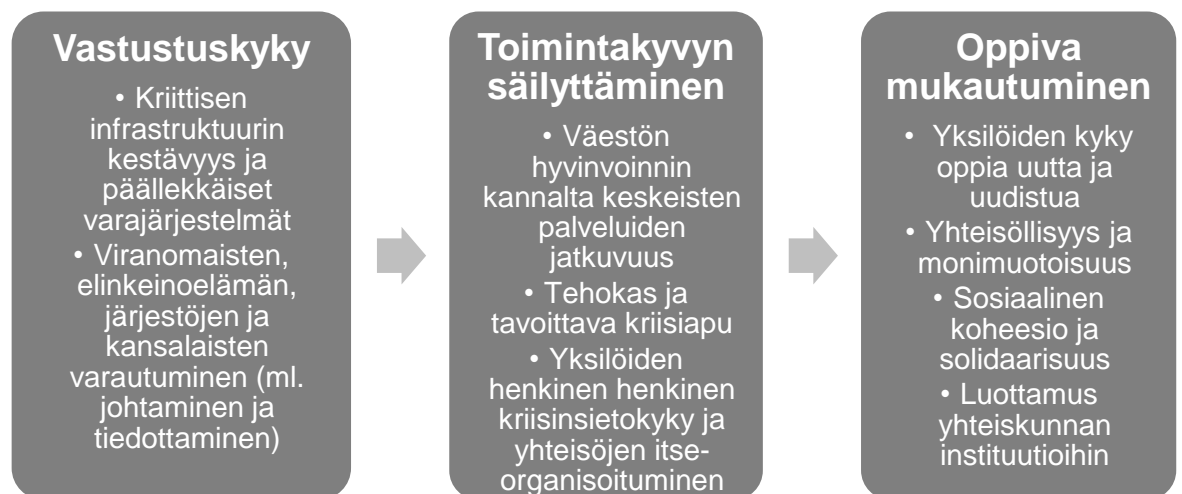
Yhteiskunnat joutuvat globaalissa ja vaikeasti ennakoitavassa uhkaympäristössä vastaamaan uudenlaisiin haasteisiin ja kehityskulkuihin. Viheliäiset ongelmat ja monimutkaisuus määrittävät turvallisuuspoliittista toimintaympäristöä. Tällöin keskeiseksi nousee kyky mukautua yllättäviinkin häiriötilanteisiin, joiden vallitessa yhteiskunnan on kyettävä säilyttämään toimintakykynsä. Kriisien estämisen ohella on tullut entistä keskeisemmäksi kehittää myös yhteiskunnan ja yksilöiden kriisinsietokykyä, valmiuksia toimia tehokkaasti ja joustavasti poikkeustilanteissa sekä kykyä mukautua poikkeustilanteiden jälkeisiin olosuhteisiin. Resilienssi on nähty vastauksena juuri näihin tarpeisiin.

Monialaisen taustansa vuoksi resilienssin tarkka määrittely on hankalaa. Strategioissa se jääkin helposti iskusanaksi tai kiertoilmaukseksi turvallisuusympäristön monimutkaistumiselle. Siksi sen kyky ohjata päätöksentekoa on jäänyt vajavaiseksi. Onkin tärkeää selkeyttää resilienssin merkitystä. Turvallisuuspolitiikan ja erityisesti kokonaisturvallisuuden näkökulmasta esitämme, että on muodostettava käsitys poliittis-yhteiskunnallisesta kokonaisresilienssistä, jossa resilienssin eri ulottuvuudet nivotaan yhteen osana demokraattisen järjestelmän kykyä jatkaa toimintaansa. Tässä yhteydessä resilienssi tulisi ymmärtää:

- Kriisinsietokykyä laajemmin kolmivaiheisena prosessina, jossa vastustuskyky, toimintakyvyn säilyttäminen ja mukautuva oppiminen vahvistavat vastavuoroisesti toisiaan
- Neljän toisiinsa kytkeytyvän yhteiskunnan tason (yksilö, yhteisö, valtio, kansainvälinen kytkeytyminen) vuorovaikutuksen tuotoksena.
- Sovellusalueeltaan rajallisena lähestymistapana: resilienssi ei ole yleisavain kaikkiin yhteiskunnan ongelmiin.

Resilienssi prosessina

Resilienssin määritelmässä on myös yhdistäviä piirteitä, joiden perusteella siihen vaikuttavia tekijöitä ja ominaisuuksia voidaan yleisesti arvioida kolmivaiheisena prosessina: välitön vastustuskyky, kyky mukautua uuteen tilanteeseen kriisin kestäessä sekä pidemmän aikavälin valmius oppia ja uusiutua.

Kuvio 1: kolme resilienssin kannalta keskeistä vaihetta. Kriisin aikajänne etenee vasemmalta oikealle.

Viranomaisten ja kansalaisten varautuminen sekä kriittisen infrastruktuurin kestävyys korostuvat kriisin syttyessä. Kansalaisyhteiskunnan sekä kriisiapua tarjoavien järjestöjen rooli sekä toisaalta yksilöiden ja yhteiskunnan henkinen kriisinsietokyky puolestaan korostuvat akuutin kriisivaiheen jälkeisessä väistämättömässä mukautumisessa. Lopulta resilienssiä tulee arvioida myös kykyinä ja valmiuksina, jotka edesauttavat yksilöiden, yhteisöjen ja kansalaisyhteiskunnan pitkällä aikajänteellä tapahtuvaa oppimista ja uusiutumista.

Resilienssi koostuu turvattavan kohteen – esimerkiksi ihmisten ja yhteisöjen – kyvyistä, kapasiteeteista ja ominaisuuksista, jotka:

- 1. estävät tai vähintään lieventävät kriisien akuutteja haittavaikutuksia siten, että toimintakyky ei lamaannu;*
- 2. edesauttavat säilyttämään yksilöiden, järjestelmien ja yhteisöjen itsenäistä toimintakykyä kriisin jatkuessa ja pitkittyessä; ja*
- 3. auttavat mukautumaan kriisin jälkeiseen tilaan ja hyödyntämään kriisiaikaisia kokemuksia toimintakykyisyyden edelleen kehittämiseksi.*

Kohti ajatusta kokonaisresilienssistä

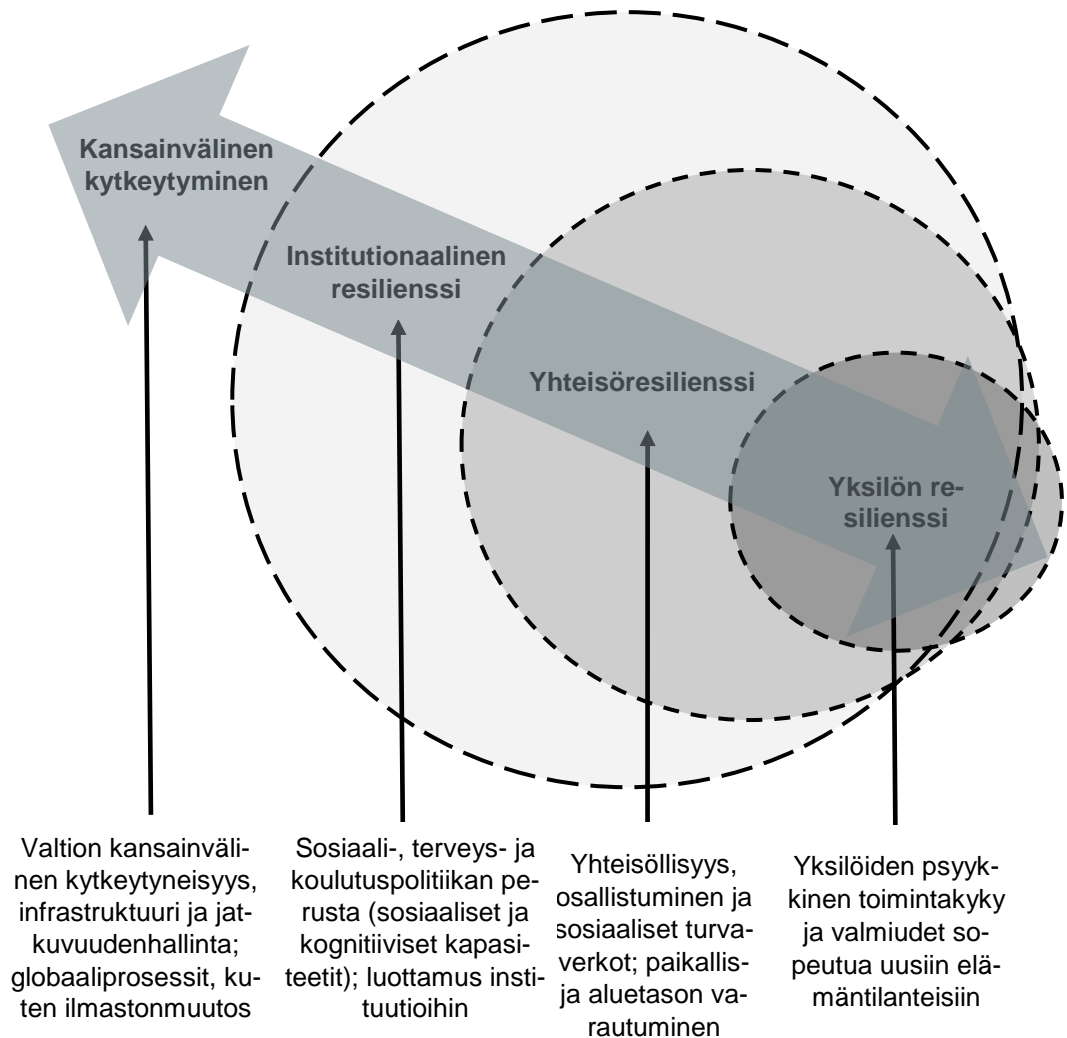
Sen lisäksi, että resilienssi tulee ymmärtää välittömän kriisihetken yli ulottuvana pidemmän aikavälin prosessina, tulee sitä lisäksi tarkastella toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevien, mutta erillisten yhteiskunnallisten tasojen yhteisvaikutuksena.

Tällaisia tasoja voidaan mainita useita. Kokonaiskuvan saavuttamiseksi riittää kuitenkin, kun ymmärrämme yhteiskunnallisen kokonaisresilienssin koostuvan neljästä tasosta, joita ovat yksilö, yhteisö, valtio ja kansainvälinen kytkettyneisyys. Nämä neljä tasoa voidaan hahmottaa sisäkkäisinä kehinä, kuten kuviossa 2.

Kokonaiskuvan kannalta on keskeistä hahmottaa erityisesti yksilön suhdetta laajempien järjestelmien (esimerkiksi valtion, kaupungin ja ekosysteemien) resilienssiin. Millä tavalla esimerkiksi yksilön ja yhteiskunnan mukautumisvalmiudet kytkeytyvät toisiinsa? Tieteellinen näkemys yksilön ja yhteiskunnan suhteesta ei tue ajatusta siitä, että yhteiskunnan ja valtion mukautumisvalmius perustuu yksilön resilienssille. Tämä näkemys myös jättää yhteiskuntapolitiikalle liian yksinkertaisen ja rajatun roolin. Se myös esittää yhteiskunnan virheellisesti kokoelmana yksilöitä.

Yksilön ja yhteiskunnan suhde tulee nähdä kaksisuuntaisena. Yhteiskunnat ovat monimutkaisia järjestelmiä, joiden ominaisuuksia ei voi palauttaa yksilöiden ominaisuuksiin. Resilienssi ei siis vain yksinkertaisesti siirry yksilötasolta yhteisöjen ja instituutioiden ominaisuudeksi. Kansalaisten luottamusta nauttivat instituutiot, laadukas koulutuskoulutusjärjestelmä ja sosiaali- ja terveystalvet, tehokas kriisiaikainen viranomaistoiminta, sekä järjestöt ja muu kansalais-toiminta tukevat yksilön resilienssiä. Vastaavasti henkisesti kriisinsietoiset ja joustavasti mukautuvat yksilöt kanavoituvat yhteiskunnan kokonaisresilienssiä kasvattavaksi tekijäksi.

Suomessa yhteiskunnan resilienssiä on luontevaa arvioida kokonaisturvallisuuden viitekehyksen ja siihen liittyvien käytäntöjen ja odotusten valossa. Lisäksi yksilöiden resilienssiin vaikuttavia tekijöitä tulee arvioida yhteiskunnan keskeisten jaettujen arvojen ja käytäntöjen näkökulmasta. Tähän suhteeseen viittaa yhteiskunnallisen kokonaisresilienssin käsite, joka pitää sisällään paitsi instituutioiden, yhteisöjen ja yksilöiden kyvyn toimia mielekkäästi kriisitilanteessa, myös järjestelmän keskeiset arvot ja käytännöt. Tällaisia ovat esimerkiksi demokratia ja avoimuus.

Kuvio 2: neljä resilienssiulottuvuutta ja niiden yhteenkietoituminen yksilön resilienssin näkökulmasta

Kokonaisresilienssillä viitataan poliittisen järjestelmän, yhteisöjen sekä yksilöiden kykyyn jatkaa toimintaansa kriisitilanteissa ja uudistaa itseään demokraattisia kanavia käyttäen.

Näkemyksemme kokonaisresilienssistä mukailleekin kokonaisturvallisuuden perusajatusta, jossa korostuu laaja-alainen ja poikkialainen yhteistyö uhkiin ja haasteisiin vastauksiksi. Lisäksi keskiöön nousee demokraattisten vaikutuskanavien keskeisyys ruohonjuuritasolta valtiotasolle myös välittömässä kriisitilanteessa. Jotta yhteiskunnallista kokonaisresilienssiä näin ymmärrettynä voidaan edistää, on tärkeää hahmottaa tarkemmin sen muodostavan neljän tason väliset yhteydet ja niille erityiset resilienssin tunnuspiirteet (yksilö, yhteistö, instituutiot ja kansainväliset kytkökset).

Kokonaisresilienssin sisäkehät – yksilöt ja yhteisöt

Yksilöresilienssi

MÄÄRITELMÄ: YKSILÖN (1) KYKY KEHITTYÄ TAI TOIMIA MENESTYKSEKKÄÄSTI OMAA JA YHTEISÖN HYVINVOINTIA LISÄTEN; (2) HUOLIMATTA ALTISTUMISESTA VAKAVILLE STRESSITEKIJÖILLE, JOTKA SAATTAISIVAT LAUKAISTA TRAUMAN TAI PSYKOSOSIAALISIA ONGELMIA.

Kokonaisturvallisuuden kontekstiin sovellettuna yksilön resilienssillä on läheinen yhteys henkiseen kriisinkestävytyteen, jolla tarkoitetaan ”yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan sekä kansakunnan kykyä kestää kriisitilanteiden aiheuttamat henkiset paineet ja selviytyä niiden vaikutuksilta. Hyvä henkinen kriisinkestävyys edistää kriiseistä toipumista” (YTS 2017, 22).

Yksilötason resilienssiä voidaan lähestyä monitahoisena prosessina, johon osallistuvat yksilön lisäksi perhe, yhteisö ja yhteiskunta. Nämä tarjoavat yksilölle resursseja, joita selviytymisessä ja positiivisessa mukautumisessa voidaan hyödyntää. Osa resursseista saavutetaan yhteiskunnan tarjoamien kapasiteettien ja puitteiden kautta. Osa puolestaan aktivoituu yhteiskunnan yleisesti jaettuihin arvoihin kiinnittyvän sosiaalisen pääoman ja turvaverkkojen kautta. Yksilöiden kyky käyttää näitä resursseja voi kuitenkin vaihdella.

Yksilöiden resilienssiin yleisesti vaikuttavia puitteita voidaan arvioida tarkastelemalla päiväkotien, koulujen sekä neuvolajärjestelmän ja muiden perhepalveluiden tasoa. Itsensä terveeksi kokevat ja fyysisesti toimintakykyiset yksilöt kasvattavat yhteiskunnan resilienssiä. Myös yhteiskunnallista fragmentaatioita ja eriarvoistumista vähentävällä politiikalla voidaan vaikuttaa siihen perustaan, jolle esimerkiksi yksilö- ja yhteisöresilienssiin tutkimuksissa yhdistetty sosiaalisen koheesion kokemus perustuu.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia toteaa sosiaaliturvan ja sosiaali- ja terveystalouden olevan keskeisessä roolissa yhteiskunnan toimivuuden kannalta (YTS, 22). Resilienssin ottaminen osaksi tarkastelua vahvistaa tätä linjausta. Yksilön ja yhteisöjen resilienssin näkökulmasta on tärkeää sekä turvata näiden palveluiden jatkuvuus häiriötilanteissa että taata niiden laatu normaaliolosuhteissa. Erityisen keskeisinä voidaan tutkimuskirjallisuuden perusteella pitää esimerkiksi varhaiskasvatuksen tasoa ja varhaislapsuuden palveluita. Esimerkiksi lähes koko väestöön ulottuva neuvolajärjestelmä mahdollistaa avun tarpeessa olevien perheiden tukemisen ja apuun hakeutumisen melko hyvin. Onkin keskeistä, että tämänkaltaisia järjestelmiä ei pureta tai hajauteta.

Yksilöresilienssin rajoista

Resilienssiä voidaan pitää keskeisenä osana yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta ja kykyä selvitä yllättävistäkin häiriötilanteista ja kriiseistä. Psykologisten tutkimusten nojalla on kuitenkin hyvä huomata, että resilienssi pitää itsessään nähdä osana laajempaa kokonaisuutta, johon kuuluvat muun muassa aktiivinen kansalaisuus ja siihen liittyvät taidot.

Lisäksi yksittäiseen kriisitilanteeseen kehitetty vastine saattaa osoittautua toisessa tilanteessa, erilaisessa ympäristössä, tai yksinkertaisen arkielämä kannalta haitalliseksi. Vaikka resilientit piirteet ilmentävät kykyä ylittää vastoinkäymiset, nämä piirteet eivät välttämättä ilmene käytöksenä jota yleisesti pidetään myönteisenä mukautumisena. Esimerkiksi resilienssi sotatraumoista tai terroriteon uhriksi joutumisesta selviytymiseksi saattaa ilmetä turtuutena tai ylivalppautena, joka heikentää kykyä mielekkääseen yhteistoimintaan muiden kanssa.

Yhteisöresilienssi

MÄÄRITELMÄ: KRIISIAIKOINA AKTIVOITUVAT YHTEISÖN JA SEN JÄSENTEN VALMIUDET ENNAKOIDA RISKEJÄ JA KESTÄÄ NIIDEN VAIKUTUKSIA; TOIMINTOJEN PÄÄLLEKÄISYYS, OSALLISUUTTA VAHVISTAVAT MEKANISMIT JA KÄYTÄNNÖT; KEKSELIÄISYYS, LUOVUUS JA VIKKELYYS YHTEISÖN VOIMAVAROJEN HYÖDYNTÄMISESSÄ SEKÄ KOORDINOINNISSA YHTEISTYÖSSÄ VIRANOMAISTEN, YRITYSTEN JA KANSALAI SJÄRJESTÖTAHOJEN KANSSA.

Useiden nykyistä turvallisuusympäristöä leimaavien uhkakuvien vaikutukset painottuvat paikallisesti ja alueellisesti. Esimerkiksi Yhdysvalloissa yhteisöresilienssiä on hahmotettu ja määritelty runsaasti luonnonkatastrofeihin vastaamisen strategioiden yhteydessä. Myös terrorismin kaltaisilla uhilla on vaikutuksiltaan usein korostuneen alueellinen luonne, vaikka uhkaa vastaan puolustautuminen onkin kansallisen tason turvallisuuspoliittinen kysymys.

Kokonaisturvallisuuden näkökulmasta yhteisöresilienssin voidaan ajatella koskevan kaikkia mahdollisia yhteiskunnallisia yksiköjä, jotka ovat perheyhteisöjä isompia mutta samalla alueellista tasoa pienempiä sekä yleisesti viranomaistoimijoita itseorganisoituvampia.

Yhteisöresilienssi johtaa myös yksilöresilienssin kasvuun, sillä sosiaalisesti korkean koheesion yhteisöt vahvistavat ihmisten välisiä suhteita ja positiivisia kytköksiä, mikä edesauttaa heidän kykyään merkityksellistää yhteiskunnallisia tapahtumia, ja vastata niihin koordinoitusti yhdessä muiden kanssa. Vahvat paikallisverkostot sekä sosiaaliset ja yhteiskunnalliset resurssit edistävät sekä aikuisten että lasten luottamusta ja sosiaalista pääomaa.

Resilientin yhteisön ei tarvitse kuitenkaan olla samanhenkinen, jakaa yhtenäistä arvomaailmaa tai koostua sosio-ekonomiselta tai kulttuuriselta taustaltaan samantyyppisistä yksilöistä. Tärkeintä on sen sijaan, että erimieliset yksilöt ja erilaiset ryhmät kokevat tulevaisuutta kuulluiksi ja näkevät itsensä yhteisön jäseninä. Mielenpide-erot ja kritiikki voivat tukea resilienssiä paremmin kuin liiallinen yksimielisyys.

Sosiaaliset suhteet ovat se alusta, jossa yksilölliset piirteet nousevat esiin. Sosiaaliset suhteet ja yhteisöt joko tukevat tai tukahduttavat yksilöllisten resilienssi- ja piirteiden ilmenemistä. Tällaisia piirteitä ovat muun muassa empatia eli kyky asettaa itsensä muiden asemaan. Empatia tukee suoraan yksilön kykyä edistää yhteisöllistä resilienssiä, sillä ollakseen yhteisöllisesti resilienssiä, yksilön tulee kyetä sovittamaan omat kokemuksensa, tavoitteensa ja näkökulmansa yhteen muiden kanssa. Empatiakyvyn lisäksi resilienssin kannalta tärkeitä piirteitä ovat muun muassa yhteenkuuluvuuden tunne, luottamus, suvaitsevaisuus ja avoimuus. Nämä ominaisuudet ilmenevät parhaiten vastavuoroisina sekä yhteisöissä, jotka kannustavat niiden ilmaisuun.

Esimerkiksi suhteessa paikallisesti vaikuttaviin luonnonkatastrofeihin yhteisöresilienssi voidaan ymmärtää seuraavan neljän ominaisuuden kautta:

1. Lujatekoisuus (robustness): henkisen ja fyysisen toimintakyvyn säilyttäminen, eli kyky sietää kriisin tai katastrofin välittömiä vaikutuksia omaa identiteettiä menettämättä
2. Päällekkäisyys (redundancy): sellainen välttämätön määrä kriittisen infrastruktuurin ja palvelurakenteen korvaavia varajärjestelmiä, jotka kriisin kohtaava yksikkö tai yhteisö väistämättä tarvitsee kriisin aikana epäkuuntoon menneiden tilalle, jotta se voi säilyttää toimintakykynsä kriisin keskellä ja välittömästi sen jälkeen
3. Kekseliäisyys (resourcefulness): kriisin kohtaavan yksikön tai yhteisön valmiudet tunnistaa nopeasti kriisin tai katastrofin luonne, priorisoida sen mahdollisesti aiheuttamiin seurauksiin vastaaminen sekä lopulta mobilisoida yhteisön käytössä olevat voimavarat (materiaaliset,

viestinnälliset ja kommunikatiiviset, taloudelliset ja muut resurssit) parhaalla mahdollisella tavalla kriisin vaikutusten käsittelemiseksi.

4. Vikkelyys (rapidity): aika, jonka kriisin kohtaava yksikkö tai yhteisö tarvitsee, jotta se kykenee mukautumaan kriisin jälkeiseen uuteen tilanteeseen.

Yhteisön lujatekoisuutta ja päällekkäisiä varajärjestelmiä on mahdollista suunnitella uhkavalähtöisen ennakkoinnin menetelmin (esimerkiksi kriittisen infrastruktuurin kestävyys ja palveluiden tavoitettavuus luonnonkatastrofien aikana). Kekseliäisyys ja vikkelyys sen sijaan ovat yleisempiä yhteisöresilienssin ominaisuuksia, joita tarvitaan laajasti erilaisista häiriöistä tapahtuvaan positiiviseen palautumiseen.

Yhteisöresilienssin tasoa on mahdollista tutkia esimerkiksi itsearviointimenetelmillä, joissa tarkastellaan yhteisön sidoksia ja välittämistä, resursseja, kykyä mukautua sekä toisaalta häiriötilanteisiin varautumisen tasoa. Kekseliäisyyttä ja vikkelyyttä voidaan lisäksi arvioida erilaisin indikaattorein, joista voidaan tässä mainita esimerkiksi asukkaiden koulutustaso, koettu terveys ja toimintakyky sekä elinkeinoelämän vireys.

Kokonaisresilienssin ulkokehät: valtiotason varautuminen, instituutiot ja kansainvälinen kytkettyminen

Valtiotason institutionaalinen resilienssi

MÄÄRITELMÄ: (1) VALTION ELINTÄRKEIDEN TOIMINTOJEN JATKUVUUS; (2) POLIITTISEN JÄRJESTELMÄN JA YHTEISKUNNAN KESKEISTEN INSTITUUTIOIDEN VALMIUS VASTATA SOSIAALISISTA, POLIITTISISTA JA YMPÄRISTÖTEKIJÖISTÄ JOHTUVIIN STRESSI- JA HÄIRIÖTEKIJÖIHIN SEKÄ MUKAUTUA NIIDEN VAIKUTUKSIIN

Siirryttäessä yhteisötasolta valtiotasolle (institutionaalinen resilienssi) ja sen kansainväliseen kytketymiseen, muodostuu myös näiden tasojen arvioiminen yksilöresilienssin näkökulmasta vaikeammaksi. Institutionaalista tasoa on hedelmällisintä arvioida yksilöiden ja yhteisöjen resilienssiin keskeisesti vaikuttavana puitteena. Institutionaalisen resilienssin katsotaan tässä rakentuvan kolmesta eri osa-alueesta:

1. kapasiteettien rakentaminen; sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikka sekä niiden vaikutus erityisesti yksilöiden positiivisen mukautumisvalmiuden kehittymiseen; myös maanpuolustusvelvollisuuden täyttämiseen liittyvässä koulutuksessa saadut valmiudet.
2. valtionhallinnon ja muiden toimijoiden (ml. alueellinen taso) yhteistyössä toteuttama varautuminen poikkeusoloihin sekä kriittisen infrastruktuurin toimivuuden takaaminen häiriötilanteissa
3. demokraattisen yhteiskunnan keskeisten instituutioiden (hallinto ja viranomaiset, riippumaton media, poliittinen päätöksentekojärjestelmä, tuomioistuinlaitos jne.) toimivuus ja niiden legitimitetti kansalaisten silmissä (poliittinen ja yhteiskunnallinen luottamus osana koettua resilienssiä)

Institutionaalisen resilienssin kapasiteettien rakentamista koskeva osa linkittyy suoraan yksilöiden resilienssiin. Kuten edellä totesimme, on varhaiskasvatuksen sekä lapsuuden ajan kokemusten sekä yksilön myöhemmän elämänvaiheen resilienssiyden (kyky ja valmius palautua henkilökohtaisista kriisikokemuksista) välillä havaittu yhteys. Keskeistä on myös esimerkiksi yleinen luottamus viranomaistoimintaan.

Suomalainen kokonaisturvallisuusajattelu tarjoaa tyyppiesimerkin varautumispoliittisesta yhteistoimintamallista, joka pyrkii yhdistämään valtionhallinnon ja viranomaisten, elinkeinoelämän sekä kansalaisyhteiskunnan vahvuudet häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautumiseksi. Valtion institutionaalisen tason näkökulmasta paikallistason resurssit ja kriisinsietokyvyn erityispiirteet tulisi ideaalitulanteessa integroida vahvuuksina varautumisesta vastuullisten viranomaisten kriisiaikaista toimintaa tukemaan.

On myös mahdollista esittää hypoteesi siitä, että kansalaisten institutionaalisen luottamuksen tasolla on yhteys valmiuteen prosessoida aktiivisesti kriisiaikaista informaatiota ja koettua uhkaa. Tällä voidaan edelleen katsoa olevan aktivoiva vaikutus niin yksilö- kuin yhteisötasonkin resilienssin näkökulmasta. Tästä voidaan edelleen päätellä, että kansalaisten medianlukutaidot ja yleiset sivistykselliset valmiudet edesauttavat kriisiaikaista toimintakykyisyyttä sekä resilienssin vaatimien sosiaalisten ja yhteisöllisten valmiuksien kehittymistä. Kansalaisten koulutustason sekä edellä mainittujen valmiuksien seuranta ja arviointi tarjoaa yhden indikaattorin, jolla yksilötasolla ilmeneviä resilienssivalmiuksia voidaan tarkastella yhteiskunnan kokonaisuuden tasolla.

Yhteiskunnan kansainvälinen kytkeytyminen

MÄÄRITELMÄ: (1) VALTIOJOHDON KYKY YLLÄPITÄÄ JA VAHVISTAA KESKEISIÄ KANSAINVÄLISIÄ KUMPPANUUKSIA SEKÄ VERKOSTOJA, VAIKUTTAA KANSAINVÄLISTEN SUHTEIDEN SÄÄNTÖPERUSTAISUUDEN JATKUVUUTEEN SEKÄ TOIMIA AKTIIVISESTI YKSILÖIDEN RESILIENSSIÄ KOETTELEVIEN GLOBAALIPROSESSIEN (KUTEN ILMASTONMUUTOS) ESTÄMISEKSI; (2) SIVISTYSPOHJALTAAN VAHVA, MONIMUOTOINEN JA ITSEORGANISOITUMISEEN KYKENEVÄ KANSALAISSYHTEISKUNTA, JOKA KYKENEET TOIMIMAAN ESIMERKIKSI HYBRIDIHÄIRINTÄYRITYKSISTÄ HUOLIMATTA.

Kansainvälinen toiminta nostetaan Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (YTS2017, 17) yhdeksi seitsemästä yhteiskunnan elintärkeästä toiminnosta. Verraten pienenä, mutta samalla avoimena ja kansainvälisistä kytköksistä riippuvaisena demokratiana Suomi on riippuvainen hyvin hoidetusta ulkopoliitikasta sekä lähialueiden ja globaalitason vakaasta ja rauhanomaisesta kehityksestä. Säätöperustaisen kansainvälisen järjestelmän tuottama jatkuvuus ja enustettavuus luo Suomen kannalta otolliset ulkoiset puitteet kansalaisten mukautumisvalmiutta vahvistavalle yhteiskuntapolitiikalle.

Kansainvälinen toiminta sekä EU:n merkitys näkyvät läpileikkaavana vaikutuksena useiden muiden elintärkeiden toimintojen reunaehtoihin, kuten väestön toimintakyvyn ja palveluiden, henkisen kriisinkestävyys, puolustuskyvyn sekä ennen kaikkea talouden, infrastruktuurin ja huoltovarmuuden toimivuuteen. Lisäksi kansainväliseen toimintaympäristöön tulee liittää ilmastohallinnan kaltaisten globaalitason prosessien vaikutukset, jotka ulottuvat seurauksina väistämättä pitkällä aikavälillä myös yksilötason resilienssivaatimuksiin.

Kansainvälisellä tasolla tulee ottaa myös huomioon avoimen demokratian luontainen haavoittuvuus hybridihäirinnälle. Vaalivaikuttamisen, informaatiovaikuttamisen sekä talouspoliittisten riippuvuussuhteiden hyväksikäyttäminen ovat esimerkkejä pääasiassa valtioiden ulkopoliitikassa käyttämistä mahdollisista keinoista, joilla voidaan nakertaa kohdeyhteisön yhtenäisyyttä. Esimerkiksi informaatiovaikuttamiseen vastaamisessa korostuu yksilötason resilienssiä vahvistavat valmiudet, kun taas vaalivaikuttamisen kaltaisen häirinnän kohdalla korostuvat valtiolähoiset ennakoivat torjuntastrategiat.

Yhteenveto toimenpide-ehdotuksista

Resilienssi ei ole vastaus kaikkiin yhteiskunnan ongelmiin

Resilienssistä on tullut muoti-ilmaus, joka esitetään kaikenkattavana vastauksena lukemattomiin yhteiskunnan ongelmiin. Ajatuksen menestyksekkäs soveltaminen kuitenkin vaatii, että tästä iskulausemaisuudesta pyritään irtautumaan. On keskeistä ymmärtää, että resilienssi viittaa eri yhteiskunnan eri tasoilla erilaisiin uhkakuviin, valmiuksiin ja kykyihin. Pyrkimys resilienssin vahvistamiseen yhdellä yhteiskunnan osa-alueella saattaa heikentää sitä toisaalla.

Yhteiskunnallisella kokonaisresilienssillä viitataan poliittisen järjestelmän kykyyn jatkaa toimintaansa kriisitilanteissa ja uudistaa itseään demokraattisia kanavia käyttäen

Yksilön ja yhteiskunnan välisen resilienssin suhteita tuleekin tarkastella kokonaisresilienssin näkökulmasta. Se, miten yhteiskunnan eri tasoilla hahmottuvat resilienssivalmiudet kytkeytyvät toisiinsa, vaatii puolestaan selkeitä määritelmiä kunkin tason sisäisistä resilienssiin liitettävistä ominaisuuksista, valmiuksista ja tavoitteista.

Luottamus yhteiskuntaan ja sen keskeisiin instituutioihin sekä yhteisöllisyys ovat keskeisiä yleisen resilienssin tunnusmerkkejä

Luottamus yhteiskunnan keskeisiin instituutioihin, arvoihin sekä yhteisöllisyyteen ovat keskeisiä yhteiskunnallisen kokonaisresilienssin rakennuspalikoita. Osallisuuden tunteella ja sen edistämällä on merkittävä rooli. Osallisuuteen vaikuttamalla voidaan vahvistaa myös resilienssin kannalta kenties keskeisintä arvoa, eli sitoutumista demokraattisiin käytäntöihin. Näiden tekijöiden edistämällä voidaan parhaiten vaikuttaa yhteiskunnan kykyyn reagoida häiriötilanteisiin ja toimia aktiivisesti muutoksessa kohti parempaa.

Yhteiskunnallisen kokonaisresilienssin vahvistamiseksi voidaan resilienssin eri tasoista todeta seuraavaa:

Yksilötasolla yhteiskunnan turvaverkot ja sosiaalinen tasa-arvoisuus ovat resilienssiä vahvistavia piirteitä. Sekä ennakoiva resilienssipotentiaalin rakentaminen että mahdollisissa häiriötilanteissa tapahtuva resilienssin tukeminen edellyttävät, että yksilöillä on käytössään riittävästi yhteiskunnallisia resursseja.

Yhteisötasolla keskeiseen asemaan nousevat käytännöt, jotka tekevät mahdolliseksi yhteisöjen monimuotoisuuden säilyttämisen sekä kyvyn hyödyntää yhteisön jäsenten vahvuuksia sekä taitoja mahdollisimman joustavasti kriisitilanteissa. Yhteisötasolla voidaan myös edesauttaa kansalaisten osallisuuden kokemuksia tarjoamalla vaikutuskanavia päätöksentekoon, mikä edelleen vahvistaa toimintakyvyn edellytyksiä myös häiriötilanteissa.

Valtiotasolla on keskeistä kiinnittää huomiota elintärkeiden toimintojen jatkuvuuden turvaamiseen sekä päätöksentekojärjestelmän kykyyn sietää erilaisia ulkoisista lähteistä juontuvia häiriötekijöitä. Lisäksi valtion tarjoamia keskeisiä palveluita sekä luottamusta yhteiskunnan keskeisiin instituutioihin tulee tarkastella keskeisinä yksilötason resilienssiin vaikuttavina tekijöinä.

Huoltovarmuuden sekä toisaalta ihmisten ja ajatusten vapaasta liikkumisesta vahvasti riippuvaisena avoimena demokratiana Suomen kansainvälisen tason resilienssi rakentuu aktiivi-

sesta ulkopoliitikasta sekä monimuotoisista kumppanuussuhteista. Kansainvälisen sääntöperustaisen järjestyksen vakaus sekä rauhanomainen muutos heijastuvat suomalaiseen yhteiskuntaan sen sisäisen resilienssin rakentamista tukevin ulkoisina puitteina.

Lisälukemista

Folke, Carl ym. (2002), "Resilience and Sustainable Development: Building Adaptive Capacity in a World of Transformations". Environmental Advisory Council, Ministry of Environment, Sweden.

Hyvönen A-E. & Juntunen T. (2016) "Sopeutuva yhteiskunta ja resilienssi: turvallisuuspoliittinen analyysi", *Politiikka*, 58(3): 206–223.

Joutsenniemi, K. (2015) "Resilienssi ja posttraumaattinen kasvu", *Suomen lääkirlehti* 70(39), 2515–2519.

Mikkola H., Aaltola M., Wigell M., Juntunen T. & Vihma A. (2018) Hybridivaikuttaminen ja demokratian resilienssi: Ulkoisen häirinnän mahdollisuudet ja torjuntakyky liberaaleissa demokratioissa. Fiia Report 55. Helsinki, Ulkopoliittinen insitiutuutti. https://storage.googleapis.com/upi-live/2018/05/fiia_report55_web_hybridivaikuttaminen-ja-resilienssi.pdf

Malkki L. & Sinkkonen, T. (2016) "Political Resilience to Terrorism in Europe: Introduction to the Special Issue", *Studies in Conflict & Terrorism* 39(4), 281–291.

Lisätietoja:

Tutkijatohtori Ari-Elmeri Hyvönen, YTT työskentelee Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulussa. Hänen tutkimusalueisiinsa kuuluvat muun muassa resilienssipolitiikka, demokratia ja poliittinen ajattelu. Twitter: @AriElmeriHyvnen.

Tutkija Tapio Juntunen, YTM työskentelee Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulussa. Hänen tutkimusintresseihin kuuluvat muun muassa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka, ydinaseriisuntapolitiikka sekä resilienssipolitiikka. Yhteystiedot ja julkaisut: <http://www.uta.fi/jkk/pol/yhteystiedot/juntunen.html>. Twitter: @tapiojuntunen

Kokonaisvaltainen resilienssin hallinta: yksilön mukautumisvalmiuden vahvistaminen osana kokonaisturvallisuutta (KOREHA) toteutetaan osana valtioneuvoston vuoden (2018) selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa.

Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja:

Neuvotteleva virkamies Marikaisa Tiilikainen

Puolustusministeriö, marikaisa.tiilikainen@defmin.fi